

SZABÓ LÁSZLÓ

JÓ SZÁNDÉKAINK ÖSSZEGE

EGYHÁZI BESZÉD

FELEKEZETKÖZI ISTENTISZTELET ALKALMÁRAL¹

„Ne győzzön le téged a rossz, hanem te győzd le a rosszat a jóval.” (Róm 12,21)

„De az úr szolgálja ne viszálykodjék, hanem legyen barátságos mindenkihez, tanításra alkalmas és türelmes.” (2Tim 2,24)

„Szeretemben szolgáljatok egymásnak. Mert az egész törvény ebben az egy ígében teljeseedik be: »Szeresd felebarátodat, mint magadat.« Ha pedig egymást marjátok és faljátok, vigyázatok: el ne emésszétek egymást!” (Gal 5,13b–15)

Tisztelettel köszöntöm minden jelenlevő református és más felekezeti testvéremet! Az üdvözlés mellett köszönetemet is kifejezem a jelen alkalomra szóló meghívásért, amely nyomán a kettős – nemzeti és felekezeti – számbeli kisebbségben élő erdélyi unitáriusok szemszögéből beszélhetek ma e nagy hírű református egyházközösségben a keresztény egységről, a közös szolgálatról, a minket összekötő hidakról és alapokról. Nem tudhatom, Önök mennyire ismerik unitárius hitelveinket és egyháztörténetünk alapadatait, ezért előljáróban megpróbálom összefoglalni a fontosabb sajátosságainkat.

Az unitárius elnevezés a latin *unus* [est Deus] = *egy* [az Isten] szóból képződött. A szabadelvű, lelket megkötő dogmáktól mentes, az Isten–ember kapcsolatot középpontba állító unitárius vallás *alapvető tanítása* Isten egysége, az ember–Jézus példájának követése, a lélek halhatatlansága, az élet és a teremtett világ feltétlen tisztelete, a jóra való képességekkel született ember fejlődésének segítése. E tanítások alapján az Unitárius Egyházban az oktatás, a közművelődés és az egyháztársadalmi élet szerepe kiemelkedő fontosságú. Több száz éves iskoláink mellett említésre méltóak az egyháztársadalmi szervezeteink és egyházi folyóiratunk, amelyek Erdélyben a legrégebbiek közé tartoznak.

A hagyományos unitárius értékek közül közismertebb a felekezeti türelem hirdetése és megélése, a vallásos különbözőségek megismerése iránti nyitottság, a lelkiismereti szabadság tisztelete, a nemzeti és társadalmi felelősségvállalás. Az unitárius egyház tanítása bibliai alapon áll, vagyis értékeli és tiszteljük a ke-

¹ Elhangzott 2000. január 17-én a zilahi református egyházközösségek által szervezett „hiterősítő istentiszteleten”

reszténység alapíratát – azonban azt természetesen nem szó szerint értelmezzük, hanem a bibliatudomány eredményeinek felhasználásával. Hitelvi kérdésekben számunkra a végső tekintélyt a lelkiismeret és az értelem képezi. Szertartásaink: kereszteleés, házasságkötés, temetés, úrvacsora, konfirmáció. Egyházi építészetünk hagyományai, templomaink felszereltsége, ún. kegytárgyaink, illetve a papi ruházat szinte teljesen megegyezik a református testvéregyházunkéval.

Hitvallásunk: Hiszek egy Istenben, az élet Teremtőjében, gondviselő Atyánkban. Hiszek Jézusban, Isten legjobb fiában, a mi igaz tanítómesterünkben. Hiszem a szentlelket. Hiszek az unitárius egyház hivatásában. Hiszem a bűnbocsánatot és az örök életet.

A fentiekből kitűnik, hogy keresztényeknek tartjuk magunkat. A *keresztény* szó eredeti jelentése *Krisztus-követő*, vagyis a jézusi tanítások szellemében élő. Akik tagadják keresztény mivoltunkat, azoknak véglegesen tisztázniuk kellene, hogy a keresztény megnevezés Jézus követőit jelöli-e, vagy a 4. századtól fokozatosan kialakuló egyházi dogmák – így a szentháromság-tan – elfogadóit. Amúgy valóban szentháromság-tagadók vagyunk, amennyiben Jézust követendő embernek, a szentlelket pedig Isten segítő erejének tartjuk, nem pedig külön isteni személyeknek.

A fentiekhez hasonló unitárius hitelvek és eszmerendszerek az utóbbi két évszázadban a világ más részein is kialakultak (Amerikai Egyesült Államok, Anglia, Csehország, Lengyelország, India, Fülöp-szigetek stb.). A különböző nemzeti unitárius egyházak nem alkotnak szervezeti egységet, de számottevő testvéregyházi kapcsolatokat ápolnak egymással.

Egyháztörténetünkről dióhéjban a következőket mondanám el. Az Erdélyi Unitárius Egyház megalapozása az Erdélyi Fejedelemség országgyűlésének 1568-ban, Tordán elfogadott ama határozatához kötődik, amely a világon először, addig sehol nem ismert mértékben foglalta törvénybe a lelkiismereti és vallásszabadsághoz való jogot, pontosabban fogalmazva: a gyülekezetek számára a szabad lelkészválasztást. A három évvel később, Marosvásárhelyen tartott országgyűlés által megerősített törvény az egyetlen erdélyi alapítású magyar történelmi egyház állami elismeréséhez vezetett, ugyanakkor e törvénynek köszönhetően Erdély a vallásszabadság és a felekezeti türelem földjévé vált, menedéket nyújtva a korabeli Európa intoleránsabb országaiból eretnekség vádjával elűdözötteknek is. Dávid Ferenc egyházalapító püspökünk hozzájárulása a szóban forgó törvény megalkotásához alapvető jelentőségű volt. Nem hivalkodásként említem, hanem történelmi tényként, hogy a vallási türelem hirdetése és gyakorlása azóta is kulcsfontosságú az unitáriusok számára. Ez egyháztörténetileg azt jelenti: bár a korabeli (1570-es évek), számbelileg többségi egyházunkat idővel kisebbségivé sorvasztották, „önkárpolitásként” állíthatjuk, hogy vér és erőszak, a más felekezetűek elnyomási kísérlete nem szennyezi múltunkat. Mi más tehetne pedig jobbat a közösségi lelkiismeretünknek?!

Az előbbiek alapján, a felekezeti irányultságunk vonatkozásában hangsúlyozom, hogy a más vallások megismerése iránti nyitottság, a másság értékeinek tisztelete, valamint a közös szolgálati készség hitelveinkben gyökerező, egyháztörténelmünkbe ivódott és jelenünket is átható jellemzőnknek számít. János evangéliuma 14. részének 27. versében olvasható: „Békémet adom nektek. Nem úgy adom nektek, ahogy a világ adja.” Eszerint a béke és erőszak kérdésében Isten békéje és a világ békéje közé napjaink valósága alapján sem talál az egyenlőségjel. Míg a világ a békét és a biztonságot erővel, a hatalom gyakorlásával keresi, Jézus békessége a szolgálaton keresztül nyilvánul meg, és arra törekszik, hogy jóval győzze le a rosszat. E témakört kitérítve a következőkben a különböző felekezetek közti *megbékélésről, közeledésről és egységről, vagyis együttműködésünk legfontosabb alapjairól* kívánok beszélni. Minderről unitáriusként olyan lelkesedéssel igyekszem beszélni, mint megszállottak a szívügyükről.

Először is a *megbékéléssel* kapcsolatban mondanám el, hogy ez szerintem nem sérti a türelem szabályait, sőt alapot teremt az egészséges együttműködésre, ha egyházi múltunk kölcsönös sérelmeit és a méltánytalan viszonyulásokat szülő nézetkülönbségeket tisztázzuk. Nem türelmetlenséget, hanem történelmi érzéketlenséget vagy tudatlanságot jelent, amennyiben a „szeressük egymást, gyerekek” jelmondatra hivatkozva szőnyeg alá seprünk mindenféle múltbeli vagy jelenlegi kényes kérdést. A kedvezőtlen történelmi tényekkel való szembenézés és az alapvető tévedések beismerése őszinteséget és bátorságot igényel, amit kötelességünk vállalni, éppen a tanulságok levonása érdekében, továbbá a történelmi hibák meg nem ismétlése végett és újabbak elkövetésének kizárása céljából. Amennyiben ezt megtesszük, a továbbiakban feldolgozatlan sérelmek nélkül, visszatérő szemrehányásoktól és múltba tekintő nehezményezésektől mentesen tisztelhetjük egymást – különböző egyházak öntudatos gyermekeiként.

Hál’Istennek elmondhatom, hogy a történelmi csapások unitárius sérelmeit az elmúlt másfél évszázad viszonylag kedvezőbb körülményei között „békévé oldotta az emlékezés”, és – hacsak nem kényszerítenek erre – a katolikus ellenreformációs uralkodóktól és egyes református fejedelmektől elszenvedett elnyomatásunkat nem szoktuk felidézni. Sokkal szívesebben utalok jelen alkalommal is a közös létküzdelmünk és nemzetépítő munkánk üdvös példáira, miközben lelki szemeim előtt a Székelyföldön található fiatfalvi és magyarandrásfalvi közös templomunk képe áll. Mi, unitáriusok tehát közösségileg nem vagyunk haragban más felekezetekkel – remélem, Önök sem velünk –, ezért tárgyaltan tovább beszélnem a megbékélésünkről.

A keresztyén *egységet* illetően: a magam felfogásában az egység nem hitelveink és egyházszervezeteink kisebb-nagyobb mértékű azonosságát jelenti, hanem különböző jó szándékaink összegét, továbbá ennek gyakorlatba ültetését, vagyis a *közös szolgálatot*. Csak néhányat említek az alapvető fontosságúak közül: az élet feltétlen és köteles tisztelete, az általános emberszolgalat (vagyis:

egymás terhének hordozása), az egyetemes emberi értékek védelme és kibontakoztatása, az emberiség fejlődéséhez való hozzájárulás, a teremtett világ védelme, a társadalmi felelősségvállalás és szolidaritás, nem utolsósorban a nemzeti közösségünk szolgálata és hasonlóak. A közös szolgálat előbb említett területei a különböző egyházi közösségek együttes hivatás-betöltésének korlátlan lehetőségeit kínálják, és mindenekelőtt tőlünk függ, mennyire tudunk testvérekként, a keresztény család tagjaiként rendeltetésszerűen és hatékonyan együttműködni. Szerintem mindenképpen bűn lenne a hitelvi különbözőségek miatt nem vállalni, vagy éppen megtagadni a közös szolgálat felsorolt lehetőségeit.

A keresztény egység köré szőtt gondolataim kifejtéséhez egy ellenpélda véleményezése is alkalmat kínál. Sajnálattal és egyet nem értéssel vettem tudomásul, hogy egyesek még mindig úgy tekintenek a keresztény egységre, mint hitelvekben és egyházi tanrendszerben való egységesülésre, valamint egyházszervezeti egyesülés által megvalósulandó követelményre. Ábraszerűen vetítve ki az előbbi elképzelést: a különböző keresztény felekezetek közös középponttal bíró (koncentrikus) köröket alkotnak, amelyek közepéből egy kiemelt egyház a teljes hitigazság képviselői igényével vonzerőt gyakorol a külső körök mindenikére. A körrendszeren belüli helyet a középponttól számított sugártávolság jelöli, ami egyenesen arányos a hitelvi és egyházszervezeti különbözőségek mértékével. Az „ellenállhatatlan” vonzerő hatására az idő teltével a különbözőségek egyre csökkennek, végül pedig teljesen eltűnnek, vagyis a koncentrikus körök a teljes beleolvadásig közelednek a középponthez. Öntudatos egyháztagnaként el kell utasítanunk ezen egység szemléletet. Hogy miért? Lássuk csak, mit jelentene gyakorlatilag az ilyenfajta egységesülési folyamat. A csonka-magyarországi egyházak felekezeti közötti élharcosai egy szakmai értekezleten – Gyulán, 1995-ben – firtatni kezdték az unitáriusok keresztény voltát. Volt, aki határozott *nem* által fejezte ki véleményét, arra hivatkozva, hogy a keresztény fogalom szentháromság- és Krisztus-hívést jelent, nem pedig Jézus követését és az ő tanításaihoz való igazodást, ahogyan mi állítjuk. Mások még az Egyházak Világtanácsába való felvételünk lehetőségét is kilátásba helyezték, amennyiben – idézem –: [az unitáriusok] „kinyilvánítják, hogy megvan bennük a nyitottság és a jó szándék, amely hitvallásuk fejlődését eredményezné, s amelynek következtében megjárják a tökéletesedés útját a Háromság felé.” Itt kezdődik a baj, testvéreim. Felhőborító, hogy egyesek ilyen feltételeket szabnak az együttműködéshez, és csak ennyire „tisztelek” a másságot. Elnézést kérek, hogy látszólag hazabeszélek, de csak a jelenségértékű példálózás érdekében teszem, kérve önöket, hogy értsék meg: a kifogásolás fő okát a feltételszabás igénye képezi, és nem a szentháromság valamelyes szóba hozása. Szerepelhetne helyette a keresztény különbözőségek bármelyike, pl. a papi ruhával vagy a templombelső felszereltségével kapcsolatos formai eltérések legkisebbike, a válasz ugyanaz lenne: nem ez az egység útja! Legalábbis mi nem kérünk ebből az egységesüléslélekből, amíg ez a meghatározó sa-

játosságaink máshoz igazítását feltételezi, és önállóságunk felszámolását célozza meg. Ilyen hozzáállás kinyilvánításával még az egységkeresés egyik legismertebb bajnokának szájából is hamisan és hiteltelenül csengenek *a tanítás elválaszt, a szolgálat összeköt* fajtájú jelmondatok, vagy annak állandó hangoztatása, hogy *több a minket összekötő tényező, mint az elválasztó*. Ezek a valóban szép gondolatok jóval többre érdemesek a közhellyé koptatásnál, vagyis gyakorlatba kell ültetnünk azokat. Próbáljuk hát meg úgy visszaadni tartalmuk értékét, hogy sokféleségünk gazdagító egységében összefogva gyakoroljuk legfőbb küldetésünket, a szolgálatot. A különbözőségeket pedig következetesen tiszteljük, sőt, ha kell, védjük, amint ezt a türelem egyik korabeli francia éharcosa, Voltaire szorgalmazta: „Nem értek egyet a nézeteiddel, de halálomig védeni fogom a jogodat, hogy hirdethesd azokat.” Ez tiszta beszéd, és az áldásos együttműködéshez ma is ilyen hozzáállásra lenne szükség.

Ha már közhelyeket említettem, hadd boncolgassam a továbbiakban azt, ami a *közeledés* helytelen felfogását, vagy a kifejezés kellő át nem gondoltságát tükrözi. A kifogásolt szólam így hangzik: *A vallás [mármint a felekezeti hovatartozás] nem számít, az a fontos, hogy megértsük egymást [vagyis egyetértünk]*. Az ilyen félresikerült állításokat, és a hasonló kijelentéseket soha ne restelljük pontosítani. Sajnos, a közgondolkodásban teret hódít e szemlélet, miszerint az önazonosság könnyedén megtagadható, és az önfeladás a gondmentes együttműködést segíti elő. Ezzel szemben tudatosítanunk kell, hogy, igenis, a vallásos meggyőződés, a felekezeti hovatartozás és az egyháztörténelmi múlt felbecsülhetetlen értékű mindannyiunk számára, és éppen e sajátosságokkal kell közelednünk a más egyházi háttérű, de ugyanolyan fontos értékekkel bíró embertársainkhoz. Mert kérdés, hogy miként tudnánk *megérteni* egymást, ha nem számítana sem a saját, sem a „másik” vallása? Avagy nem jelent-e a nyílt lelkű ember számára szerfeletti örömet, amikor más felekezetű embertársa hitvilágának értékeit felfedezi, és ezáltal ő maga is gyarapodik? Megismételve a választ: igenis, számít a vallás, legalábbis azoknak, akik komolyan veszik a sajátjukat és tisztelik a másokét. Továbbmenve, szerintem még a vallástalan meggyőződés is számít, amennyiben az jó irányú és építőbb az öntudatlanságnál. Ne lepődjön meg senki az előbbi kijelentésemről: nem véletlen elszólást hallottak, hanem egységkeresésünk természetes kiterjesztésének szorgalmazását a kereszténység határain túlra és az egyháziasság hálójából kihullottakra. Az előbbi terület a nem keresztény vallásúakkal való együttműködésre utal, az utóbbi pedig a felekezetnélküliek, az egyházon kívüliek, és az istenhittel egyáltalán nem számoló testvéreink sokaságára. Szolgáljon érve az, hogy a hit isteni ajándék, ami elfogadásra vár, de nem kizárt az esetleges elutasítása sem; más szóval: a hívés vagy hitetlenség jog és szabadság kérdése, amit messze felülmúl a személyválogatás nélküli emberszolgálat és jó indulat, vagyis testvériségünk gyakorlásának feltétlen kötelessége.

A vallásos türelem, illetve türelmetlenség erdélyi történetiségére beszédem elején utaltam. A következőkben a *jelenlegi állapotokat* véleményezem, ami csak is viszonylagos megközelítéssel történhet. Kiindulhatunk a nagyvilág megannyi pontján napjainkban is dúló, vallásos alapú összetűzések valóságából, amihez viszonyítva hálásak lehetünk, hogy istentiszteleteink csendjébe nem ropognak bele a gépfegyverek, és egymás templomaiban nem robbantgatunk. Azonban „dicső múltú” erdélyiekként a fegyveres erőszakmentességen túlmutató igényeinknek is hangot kell adnunk. Az új évezred hajnalán számunkra létérdek és korparancs kinyilvánítani a méltányosság és az egyenlőség elemi igényét, így bírálunk kell az áldatlan romániai vallásügyi állapotokat, amelyben már nem csak burkoltan, de nyílt gátlástalansággal is megcsúfolják az elismert egyházak egyenrangúságát, kiváltságosként kezelve a többséget számláló görögkeleti egyházat. Az üdvosovinizmus tombolása közepette másodrangúvá minősített magyar történelmi egyházainkat a tényleges vészhelyzet és a közös sértődöttség egyesíteni szokta a tiltakozásban. Az ilyen talajon kibontakozó összefogás látványos megnyilvánulásokat eredményezhet, ami által az összetartozás és együttműködés alapjai is elmélyülhetnek. Ám be kellene vallanunk férfiasan, hogy saját házunk táján, többségivé szűkülve, nemegyszer megfélemezünk a kisebbségekhez való méltányos és testvéries viszonyulás kötelezettségéről. Hál’Istennek, az ilyen esetek nem általánosak, azonban nem is kizártak, ezért szembe kell néznünk a kényelmetlen tényekkel, maradéktalanul azonosítanunk kell azokat, hogy végleges kiiktatásuk céljából közösen és hatásosan léphessünk fel.

Álljon itt elkerülendő példaként egy színmagyar erdélyi falu egyetlen egyházközsége vezetőségének, az Úr 1991. esztendejének karácsony szombatján (!) hozott határozata:

„Más felekezetűek halála esetében nem harangoznak [...] Temetésük a temető szélében vagy az akasztottak között lesz; attól függetlenül, hogy hozzátartozóik egyházközségi tagok voltak, mellettük helyük nincs.” Ha elismerjük, hogy a saját temető feletti rendelkezés egyházi belügy, akkor is nagyfokú szegénységi bizonyítványt állítottak ki az előbbi határozat elfogadói; amennyiben önkormányzati tulajdonú temető használata tárgyában kívántak illetéktelenül dönteni, akkor határozatuk nem bír törvényes alappal. A tanulság mindkét esetben azonos, aminek megfogalmazásával együtt felhívást intézek hallgatóimhoz: tisztelettel kérek mindenkit, hogy *jézusi lelkületet tanúsítva, Isten országa munkálása és az emberszolgálat jegyében belső egyházi életünkben, és mindenütt, ahol lehetőségünk van rá, számoljunk fel a más felekezetűekkel szembeni megalázó viszonyulásokat és az embertelen szokásokat!* Mindez ne tűnjön hagyományrombolásnak, mert ilyen esetekben csak a levedleni való rossztól szabadulunk és minden értékes szokásunk megmarad. Egymás iránti tiszteletünk kinyilvánítása és a kölcsönös közeledésünk rendjén legyen ez a legkisebb lépésünk, amelyet alkalmakként nagyobb horderejűek követnek.

Beszédem végéhez érve megköszönöm a figyelmet, amivel a felekezeti közötti együttműködéssel kapcsolatos véleményem kifejtését követték. Befejezésül egészséges önbecsülésből fakadó és kölcsönös tiszteleten nyugvó közeledést kívánok egymás irányában, hogy a közös szolgálatban gyümölcsöző egymásra találásunk a jó Isten által áldottá váljon! Ámen.

A beszéddel kapcsolatos imagondolatok:

„Szívet nem azért adtál nekünk, hogy gyűlöljük, kezet nem avégett, hogy öldököljük egymást; tedd, hogy kölcsönösen egymás segítségére legyünk e sokszor keserves és igencsak kurta élet terheinek elviselésében; tedd, hogy a parányi eltérések, melyek nevetséges szokásaink, tökéletlen emberi törvényeink, nemegyszer esztelen nézeteink, a mi szemünkben oly aránytalanul eltérő s a Te színed előtt oly egyforma helyzetünk között mutatkoznak – ne legyenek minket szétválasztóak. Tedd, hogy e kicsiny árnyalatok, amelyek az embereket megkülönbözteti egymástól, ne gyűlöletre tüzeljenek bennünket és ne üldözésre; hogy, akik fényes nappal gyertyát gyújtanak tiszteletedre, tűrjék el azokat, akik megelégednek Napod fényével; hogy, akik fehér vásznat borítanak ruhájukra, amikor azt mondják, hogy imádni kell Téged, ne gyűlöljék azokat, akik fekete gyapjúkötényben mondják ugyanezt.” – Voltaire: *Értekezés a türelemről*

Könyvszemle

A lámpagyújtogató. Reményik Sándor élete képekben és versben. Összeállította Hantz Lám Irén. Stúdium Könyvkiadó, Kolozsvár, 2007, 248 oldal.

Reményik Sándor írói hagyatéka az utóbbi másfél évtizedben – főleg a Polis Könyvkiadónak köszönhetően – szinte teljes egészében megjelent, beleértve levelezése fontosabb részét is. Magával az íróval és költészetével azonban még alig néztünk szembe. Bevezető tanulmányok, megemlékezések után már el lehetne készíteni egy Reményik-monográfiát is. Ehhez elhivatott irodalomtörténész kerestetik, aki életéből pár évet a Reményik versek és -jelenség értelmezésére szánna. Nem lesz könnyű dolga, mert az aránylag egyenesvonalú, eseménytelen élet-pálya sokkal színesebb költészetet eredményezett, mint az a köztudatban él.

Addig is, amíg a „nagy” monográfia megszületik, jelentkezett Kolozsvárt egy lelkes földrajztanárnő – aki már évek óta nem annyira földrajzi, hanem inkább művelődéstörténeti munkákat ír –, s összeállította *A lámpagyújtogató* címmel a Reményik Sándor életét képekben és versben bemutató szép albumot. Az első olyan átfogó munkát, amelyből ízelítőt kapunk a költő életpályájáról és költészetének vonzatairól. Hantz Lám Irén tulajdonképpen édesapja, Lám Béla, a mérnök-író, költők barátja, kirándulótársa hagyatékának rendezése során bukkan rá az irodalmi témákra, s ezeket körüljárva születnek újabb kötetei. A családi emlékek, a rendbe szedett gazdag levelezés erővonalai mentén nyer betekintést az Áprily/Jékely – Olosz Lajos – Reményik Sándor költőbarátságba. S mindezekhez járul a neveltetés öröksége: Erdély és Kolozsvár szeretete, múltjának, helyrajzának ismerete, valamint a polgári családok életvitelének, illem-rendszerének az átélése.

A közel 250 lapos kötet tizennyolc fejezetben ismerteti meg Reményik életpályájával és utóéletével. A lehetőségekhez képest mindenütt fényképekkel, versekkel, levél-részletekkel, korabeli cikkekkel vagy kisebb tanulmányokkal – természetesen nem csak Reményik-szövegekkel – közli a tudnivalókat, méltatja az alkotásokat. A szerkesztő igyekszik a háttérben maradni, rendszerint csak egy-két bekezdésnyi összefoglaló szövegben világít rá az előzményekre, az említett személyek szerepére. Az irodalmár néha hiányolja a lapalji vagy kötetvégi jegyzetet, hogy tovább haladhasson a kijelölt úton a kutatásban.